

EGY ELEGÁNS ÚR A FIZIKA VILÁGÁBAN

A 90 éves Abonyi Iván köszöntése

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1963-ban végzett fizikus hallgatóinak tablóképét nézegetem, nővérem hagyatékát. A felső két sorban tanáraink arcképei. Hihetetlen szellemi összecsúsz, sorolom a nevüket, ahogyan a tablón egymást követik: *Boksay Zoltán, Kedves Ferenc, Nagy Kázmér, Marx György, Novobátzky Károly, Nagy Károly, Jánossy Lajos, Pál Lénárd, Fenyves Ervin, Abonyi Iván, Zsoldos Lehel, Szépfalussy Péter, Károlyházy Frigyes, T. Sós Vera, Surányi János, Császársz Ákos, Nagy Elemér, Fényes Imre, Németh Judit, Csákány Antal, Korecz László.* (Az egyetem ma is őrzi a tabló eredetijét, az Elméleti Fizikai Tanszék tárgyalójának falát díszíti.) Abonyi Iván e tanszéknek

volt akkor fiatal tudományos munkatársa, a tablóképen csupán 32 éves, most márciusban a 90. születésnapján köszönhetjük.

A mi matematika–fizika tanárszakos évfolyamunkat ugyan nem tanította, de a hetvenes évek közepétől, amikor a *Természettudományi Közlöny* (mai nevén *Természet Világa*) munkatársa lettem, közlelőleg megismerhettem sokoldalú tudását, segítőkész emberségét. Abonyi Iván 1969-ben lett az akkor századik évében járó folyóirat szerkesztőbizottságának aktív tagja, olyan, akire mint szilárd pillérre, mindig támaszkodhat a lapkészítő ember. Mind a mai napig az Ő nevével kezdődik a folyóiratot segítő szakemberek névsora.

A Gyulai Pál utcai szerkesztőségünkben rendszeresen átjártam hozzá a Puskin utcába. A legendás D-épület első emeletén, az Elméleti Fizikai Tanszék folyosójának végén volt a dolgozószobája, könyvek és folyóiratok sorakoztak polcain, több nyelven, amelyeket itt-ott megszakítottak irodalmi folyóirataink szigetei. Néha órákon át beszélgettünk, csodáltam széles horizontú rálátását a fizikára, a fizikusok társadalmára. Bizalmába fogadott, minden találkozásunk után éreztem, gazdagodva távozom tőle.

Fényes Imre halála után Abonyi Iván lett a TIT Budapesti Szervezete Fizika Szakosztályának elnöke, titkárként segíthettem munkáját. A hetvenes évek végén közeledett *Albert Einstein* születésének századik évfordulója. Terveztük, hogyan lehetne ezt méltóképpen megünnepelni. A szellemi muníciót Iván adta

Szalay Sándor, Papp Elemér és Abonyi Iván Dan Werthimert, az 1999-ben indult, internet-alapú SETI@home program alapítóját, az ELTE akkori vendégkutatóját hallgatják 1988-ban az Atomfizikai Tanszék titkárságán.

a Kossuth Klubban 1979. február 27-én *Mit jelent nekünk ma Einstein?* címmel megrendezett emlékesthez. Ma már nehezen elképzelhető, mekkora érdeklődés övezte rendezvényünket. A Kossuth Klub nagy előadóterme zsúfolásig megtelt, a falak mellett fiatalok álltak, s ültek a padlón is, a széksorok között. Marx György nyitotta meg az estet, az előadók – Abonyi Iván, *Horváth József*, Károlyházy Frigyes, *Kunfalvi Rezső*, *Lukács Béla*, *Patkós András*, *Szalay Sándor* – kitétek magukért, felejtethetetlen estét varázsoltak hallgatóinknak. Az MTI-ben nagyméretű Einstein-képet készíttettem, az függött az előadók mögött, az előadásokat később Abonyi Ivánnal közösen megjelentettük könyv alakban. A nagy Einstein-képet azután még csaknem négy évtizedig gondosan megőriztem, szerkesztőségi szobám falát díszítette, ha költöztünk, jött velem.

Abonyi Iván 1931. március 3-án született Budapesten. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett fizikus diplomát 1955-ben. Diplomaszerezés után Marx György aspiránsa lett. 1961-ben védte meg doktori disszertációját (*A relativisztikus kinetikus gázelmélet egyes problémái*), 1962-ben a fizikai tudomány kandidátusa lett. *Theo Kaban* professzor meghívására 1964 és 1972 között több félétven át kutatóként és oktatóként tevékenykedett a párizsi Henri Poincaré Intézetben. 1960-tól az MTA Elméleti Fizikai Tanszéki Kutatócsoportjában dolgozott, 1996-tól nyugdíjasként munkálkodik itt.

Tél Tamás, aki ma e kutatócsoport vezetője, így emlékezik első találkozásukra: „1975-ben kerültem a

Néhány, Abonyi Iván által írt-szerkesztett könyv és folyóirat.

tanszékre, és első gyakorlatomra Ivánhoz osztottak be szeptemberben, a mat-fizések elméleti fizika, elektrodinamika előadásaihoz. Igazán sohasem találkoztunk előtte, mégis kollégaként fogadott. Ez a kedvesség mindenki mással való kapcsolatára is jellemző. Nagyfokú tanítási szabadságot adott.

Témái kissé egzotikusak voltak a tanszéken belül, ahol a fő kutatási irány a részecskefizika, s akkor még a statisztikus fizika volt. Ő csak az utóbbihoz kapcsolódott kissé a transzportfolyamatok révén. Kutatási eredményei alapvetően a klasszikus, illetve a relativisztikus térelméletek: elektromágnesség, hidrodinamika, magnetohidrodinamika területére estek. Ezek, amellett, hogy hozzám is közel álltak, mind fontos fejezetei az elméleti fizikának: a lökéshullámok, a szuperszonikus áramlások vagy repülés, a magnetohidrodinamika, általában a plazmák, a kontrollált fúzió, vagy a bolygóközi és csillagközi tér, valamint a csillagok megértése szempontjából alapvetőek. Számomra lenyűgöző volt, hogy nemcsak angolul és németül, hanem franciául is publikált, de az is, hogy közel állt hozzá a fizikatörténet.”

A tudás közkinccsé tételét Abonyi Iván mindig is feladatának tartotta. A *Fizikai Szemle* és a *Természet Világa* folyóiratokban megjelent cikkei több száz értékes oldalt számlálnak. Leginkább a relativitáselmélettel összefüggő kérdésekről írt, valamint a fizika nagy egyéniségeiről. Itt csupán számomra oly kedves két írását említem: *Emlékezés az ELTE TTK Elméleti Fizikai Tanszékének egykori tanáira* (*Fizikai Szemle*, 2007. 6. sz.) és *Lesz-e energiából tömeg, tömegből energia – avagy mit is fejez ki az $E = mc^2$ egyenlet?* (*Természet Világa*, 1980. 5. sz.).

Könyvei jelentek meg a hidrodinamika, a magnetohidrodinamika témaköréből, a *Nagy Tiborral* közösen írt *Elméleti fizika* több kiadást megélt. A *negyedik halmazállapot. Bevezető a plazmafizikába* című könyve a Gondolat Kiadó nívódíját érdemelte ki. E kiadónál jelent meg 1975 és 1982 között Abonyi Iván szerkesztésében a *Fizika évkönyv* sorozat, amelynek kötetéből modern kutatási témákról szerezhetett tudomást az olvasó. Széleskörű tudását a lexikonok kiadásánál is igénybe vették. Nagyobb összeállításokat készített szinte minden nagy- és kislexikonba, a

Természettudományitól a Magyar Larousse-ig bezárólag. 2008-ban és 2009-ben jelentek meg a Magyar Tudománytörténeti Intézet gondozásában a *Kiemelkedő fejezetek a 17–18. század fizikájából*, valamint a *Kiemelkedő fejezetek a 20. század fizikájából* című kötetei. Ezekon kívül számos fordítással is gazdagította a hazai könyvkiadást. Minden bizonnyal közülük szívéhez legközelebb állhatott *E. F. Taylor* és *J. A. Wheeler* nagyhatású könyve, a *Téridő-fizika* (Gondolat, 1974).

Abonyi Ivánt „a fizikai gondolkodás terjesztéséért” 1981-ben Prométheusz éremmel tüntette ki az Eötvös Loránd Fizikai Társulat, 1999-ben megkapta a MÚOSZ Hevesi Endre-díját, 2010-ben pedig a *Természet Világa* leghűségesebb szerzőinek elismerésére alapított Szily Kálmán-émlékérmeket vehette át.

2017. június 29-én utolsó munkanapomat töltöttem a *Természet Világa* szerkesztőségében. Izasztóan meleg nyári nap volt. Nyílt az ajtó, Abonyi Iván lépett be, szemmel láthatóan elcsigázva a hőségtől és az utolsó emeleti csigalépcső megmászásától. Leültetem, percekig egyikünk sem jutott szóhoz. A falra erősített nagyméretű képről Einstein nézett le ránk. Azután beszélgetni kezdtünk. Mint régen. Később arra kértem, álljon oda Einsteinhez, lefényképezném őket együtt, hadd vigyem magammal ezt emlékként.

A kép kissé homályosra sikerült. De őrzöm.

Isten éltesen kedves Iván!

Staar Gyula

Iván a *Természet Világa* szerkesztőségében 2017. június 29-én.

